

ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ЗАТВЕРДЖЕННЯ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

Масло О. В.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання Комунального закладу «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Процес формування критеріїв нормативності української мови має довготривалу історію. Особливо це явище поживається в XIX столітті, під час формування нової української літературної мови. До 1905 року було запропоновано близько п'ятдесяти систем правопису. Серед них «Грамматика малоросійського наріччя» О. Павловського (1818), передмова М. Максимовича до збірки «Малоросійські пісні» (1827) та його лист до Григорія Квітки-Основ'яненка «Про правопис малоросійської мови» (1841). Запропонований фонетичний правопис у часописі «Русалка Дністровая» (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький), правопис Є. Желехівського на Галичині та Буковині, що затверджений австрійським урядом для навчання в школах.

Попри всі намагання унормувати правописну систему української мови, друковані твори українською мовою мали «російський одяг», тобто українські слова передавалися російськими буквами. «Грамматка» П. Куліша (1857 рік) стала підґрунтям появи фонетичного правопису, так званої «кулішівки». Українські тексти вже зорозко відрізнялися від російських: було вилучено *Э, Ы, Ъ*, замість російської *И* уведено українську *І*. «Кулішівкою» було надруковано й «Кобзар» Т. Шевченка 1861 року, а також твори, надруковані П. Кулішем у журналі «Основа», «Записки о Южной Руси». «Кулішівка» зазнала значної трансформації: 1876 року її заборонили в

Російській імперії, а трохи пізніше дещо у видозміненому варіанті цей правопис було впроваджено в школах Галичини.

У цьому контексті неможливо не згадати й Івана Нечуя-Левицького, який був дуже категоричним з приводу написання слів, уважаючи, що треба писати так, «як люди говорять». Не визнавав апостроф, *І*, він писав «*йix*», а правописні нововведення називав «галицькою змовою», уникав русизмів, полонізмів, наприклад, вислів «*старанно уникав*» уважав польським, натомість говорив «*падковито одмикував*», до речі, це київський народний вислів, говорив не «*негативне*», а «*відкидне*», не «*позитивне*», а «*покладне*». Таких «священних» для нього настанов було 13.

Борис Грінченко в низці статей обстоював єдність української мови, уважав, що літературні норми повинні формуватися на фольклорно-діалектній стихії Великої України, мова якої значно чистіша від галицької, що має багато запозичень із німецької, польської, книжної мов. Б. Грінченко став ініціатором полеміки щодо шляхів розвитку української літературної мови (розвідки «Галицькі вірші», «Кілька слів про нашу літературну мову», «Три питання нашого правопису»). Правопис Б. Грінченка дістав назву «грінченківка» і став підґрунтям правопису, ухваленого комісією на чолі з І. Огієнком 1918 року. Саме цей правопис було застосовано при укладанні «Словаря української мови» 1907-1909 рр. Більшість правил увійшла й до сучасного правопису: уживання апострофа, початкова *И* у словах *идол*, *икати*, *инакше*, використання *йо* та *ьо*, написання *ся* разом із дієсловами (галичани писали окремо). Б.Грінченко вважав, що літера *І* повинна позначати два звуки, адже раніше позначала й два, і один, наприклад, *моєї* – два, *ніс подарунок*, *ніс (частина тіла)*. У його словнику була й літера *І*.

20 – 30 рр. ХХ ст. – відбувається процес активізації формування критеріїв нормативності української літературної мови, пов'язаний із упровадженням української мови в усі сфери суспільного життя. На сторінках часописів різного формату розпочинається жваве обговорення критеріїв мовного стандарту. Такі відомі мовознавці, як Л. Булаховський,

М. Гладкий, С. Смеречинський, М. Сулима, В. Ганцов, П. Горецький, І. Шаля, а також літературні критики – А. Ніковський, К. Довгань, С. Єфремов та ін. намагаються з'ясувати, яку мову обрати за основу, як уникнути впливу іншомовних слів. М. Сулима пише: «Боротьба проти засмічування української мови, наприклад, росіянізмів здається декому як не «націоналістичним», то принаймні «педантичним ухилом» [3, с. 140]. Багато слів, що вживали на сторінках як письменники, так і журналісти 20-х років, мовознавці називають «антинародними», «антиукраїнськими», «дикими», «дерев'яно-сміховинними», «кострубатими», говорять про частотне використання слів, однозвучних з російською мовою: *коло (біля) трьох літ (слід трохи не, мало не, близько трьох літ); виразно (вимовно, промовисто)*. Ці слова нагадують російські: *около, выразительно* [1, с. 64].

Ця дискусія завершилася затвердженням так званого «скрипниківського» правопису 1928 року. Укладачами харківського правопису були такі українські мовознавці, як А. Кримський, Л. Булаховський, О. Курило, О. Синявський, Є. Тимченко, М. Грунський, В. Ганцов, М. Наконечний, Г. Голоскевич, Б. Ткаченко та інші. Членами правописної комісії були такі літератори, як Майк Йогансен, С. Єфремов, Микола Хвильовий, М. Яловий. Більшість із вищеперерахованих мовознавців була репресована.

На сьогодні цим правописом послуговується українська діаспора, мовознавці: І. Фаріон, О. Пономарів, М. Зубков, пресова служба Всеукраїнського об'єднання «Свобода», а також видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Видавництво Старого Лева».

Видання правопису 1928 року було цілковито «зросійщено» 1933 року. Новий проект підготував заступник народного комісара освіти УРСР Андрій Хвиля. У передмові до нього було вказано, що він «очищений від націоналістичних перекручень, що ставили перешкоди оволодінню грамотністю широкими масами і спрямовували українську мову на відрив від російської... орієнтували українську мову на польську та чеську буржуазну

культуру, ставили бар'єр між українською та російською мовами». Було внесено 126 правок, серед яких: вилучено літеру *Г*, грецький звук тета – (th) передано переважно через *Ф* (кафедра), латинське *Е* (на початку слова) замінено на *Є*, вилучено закінчення *И* у родовому відмінку іменників III відміни та інші зміни.

Новий правопис, що набув чинності 3 червня 2019 року, – це спроба повернутися до питомих традицій, що викорінювалися з української мови упродовж 85 років. Деякі правила, викреслені 1933 року зі «скрипниківського» правопису, було реанімовано.

На нашу думку, більшість запропонованих норм є природними для української мови, але не зовсім виваженим є допущення використання в родовому відмінку іменників II відміни чоловічого роду для деяких назв міст як закінчення *А*, так й *У*, також залишається проблемним і питання подовження в словах іншомовного походження.

Отже, удосконалення правописної компетенції студентів педагогічних закладів освіти в умовах затвердження нової редакції Українського правопису є важливим чинником формування мовної особистості, її національної самоідентифікації.

Література:

1. Гладкий М. Мова нашої преси / М. Гладкий //Життя й революція. – №6 (червень). – 1926. – С.61 – 68.
2. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Упоряд., авт.. іст-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 2001. – 440с.
3. Сулима М. Проблема літературної норми в українській мові /М. Сулима //Шлях освіти – 1928. – №4. – С. 132 – 141.